

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Кіблик Д. В.

*Здобувач кафедри ДПД та АП
Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка*

Науковий керівник: Соболю Є. Ю.

*д. ю. н., професор, професор кафедри ДПД та АП
Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка*

Державна політика в даний час залишається основним публічним механізмом у визначенні, категоризації та легалізації інвалідності і продовжує бути істотним елементом в формуванні і підтримці незалежного статусу осіб з обмеженими можливостями. У цьому сенсі становище людей з інвалідністю в ряді країн пов'язане з недостатньо розвиненим і не завжди ефективним правовим контекстом в частині передбачених механізмів реалізації відповідного законодавства і відповідальності за його виконання.

Першочерговим джерелом для виявлення та розуміння правових принципів, що стосуються осіб з інвалідністю, має бути життя та перспективи втілення політичних, соціальних, економічних та інших прав власне людей з інвалідністю.

За останні 40 років докладено значних зусиль як на національному, так і на міжнародному рівні, з метою визначення основних принципів державної політики та програм, що стосуються інвалідів. Серед ключових правових джерел можемо виокремити наступні, розмежувавши їх відповідно на три групи:

- Міжнародні документи. Найважливішим з них є Конвенція про права осіб з інвалідністю від 13.12.2006 [5], але є також багато інших міжнародних документів, таких як Конвенція про права дитини від 20.11.1989 [4], Конвенція про економічні, соціальні та культурні права від 16.12.1966 [3] та багато інших.

- Внутрішні національні акти. Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю» від 21.03.1991 № 875-ХІІ [8], Закон України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» від 06.10.2005 № 2961-ІV [9] є важливими джерелами права та принципів для осіб з інвалідністю, у яких чітко сформульовані принципи інклюзії, участі та гідності для осіб з інвалідністю.

- Внутрішні стратегічні акти. Кабінет Міністрів України розробив низку політичних документів, пов'язаних з реалізацією державної політики щодо інвалідності, одним з яких є Розпорядження Кабінету Міністрів України Про схвалення Концепції Державної цільової програми «Національний план дій з реалізації Конвенції про права

інвалідів» на період до 2020 року від 30 березня 2011 р. № 245-р [10], у якому викладено план сприяння інтеграції людей з інвалідністю, сформульовано бачення всебічної реалізації прав та свобод для осіб з інвалідністю та який мав на меті створити скоординований підхід до надання послуг та переваг інвалідам.

Насамперед, у контексті вивчення принципів формування та реалізації державної політики щодо забезпечення прав і свобод осіб з інвалідністю, звернемося до вже зазначеної вище та безперечно фундаментальної Конвенції про права осіб з інвалідністю від 13.12.2006. Відтак, відповідно до положень цього конвенційного правового акту його загальними принципами, а отже відповідно і принципами формування та реалізації державної політики щодо забезпечення прав і свобод осіб з інвалідністю на міжнародному рівні є: повага до властивої гідності, індивідуальної автономії, включаючи свободу робити власний вибір та незалежність людей; недискримінація; повна та ефективна участь та включення в суспільство; повага до відмінностей та прийняття інвалідів як частини людського різноманіття та людяності; рівність можливостей; доступність; рівність між чоловіками та жінками; повага до можливостей дітей з обмеженими можливостями та повага до права дітей з обмеженими можливостями на збереження своєї особистості [5].

Як зазначають, російські дослідники С.А. Васін, О.Ю. Голодець, С.В. Бесфамільная, основні принципи формування політики щодо осіб з інвалідністю, вироблені світовою спільнотою та полягають у наступному:

- Держава відповідає за усунення умов, що призводять до інвалідності, і вирішення питань, пов'язаних з наслідками інвалідності.
- Держава забезпечує особам з інвалідністю можливість досягти однакового зі своїми співгромадянами рівня життя, в тому числі в сфері доходів, освіти, зайнятості, охорони здоров'я, участі в суспільному житті.
- Інваліди мають право жити в соціумі, суспільство засуджує ізоляцію інвалідів. Для цього суспільство прагне сформувати умови незалежного життя інвалідів (самозабезпечення, самодостатність в повсякденному житті, безбар'єрне середовище). За інвалідами визнаються права і обов'язки громадян даного суспільства. У компетенції держави знаходяться способи визнання, забезпечення і реалізації прав і обов'язків осіб з інвалідністю як членів суспільства.
- Держава прагне до рівнодоступності заходів соціальної політики щодо осіб з інвалідністю на всій території країни, незалежно від того, де проживає особа з інвалідністю (в сільській чи міській місцевості, столиці або провінції).
- При реалізації політики щодо осіб з інвалідністю повинні враховуватися особливості особи з інвалідністю або груп осіб з інвалідністю: всі особи з інвалідністю в

силу специфіки свого захворювання знаходяться в різних стартових умовах, і для забезпечення прав і обов'язків громадян країни щодо кожної групи осіб з інвалідністю проводиться відповідний комплекс заходів [1].

Основним відмінним аспектом національних пакетів законів і соціальної політики щодо осіб з інвалідністю у зарубіжних країнах, та в Україні, зокрема, стала їх переорієнтація на активні заходи, серед яких найважливіше значення надавалося програмами реабілітації інваліда.

Фактично, соціальна модель інвалідності діє на основі «принципу нормалізації» і спрямована на компенсацію відсутніх або втрачених функцій, навичок тощо. Шляхом зміни, підстроювання зовнішнього середовища під потреби людини з різного роду обмеженими можливостями для максимального включення його в життя суспільства.

Принцип «нормалізації» життя вперше почав застосовуватися в соціальній політиці в скандинавських країнах в кінці 1940-1950-х рр. [2]. В кінці 60-х рр. минулого століття шведський громадський діяч Бенгт Нірє сформулював основні принципи ідеології нормалізації. Згідно з цими принципами життя людини з відхиленнями розвитку, якими б важкими вони не були, повинна бути максимально наближена до нормального життя звичайної людини [6].

Для досягнення цього завдання в останні роки в зарубіжних країнах в основу реабілітації покладено принцип «нормалізації», суть якого полягає в наступному:

- особи з інвалідністю повинні жити там, де і здорові люди, мати право на свій будинок, рости і жити в своїй власній сім'ї, разом зі здоровими її членами;
- особи з інвалідністю повинні брати активну участь в житті суспільства;
- особи з інвалідністю повинні отримувати відповідну освіту (з урахуванням специфіки їх інвалідності) по можливості в загальній школі разом зі здоровими дітьми;
- особи з інвалідністю повинні мати оплачувану роботу, як на звичайному виробництві, так і в спеціально створених цехах (при можливості особам з інвалідністю повинна надаватися якась інша альтернативна форма діяльності);
- сфера послуг (спеціальні магазини та ремонтні майстерні, соціальні організації охорони служби і т.д.) повинні створюватися для осіб з інвалідністю в тих районах, де вони проживають;
- при необхідності інваліди повинні отримувати безкоштовно всі види протезування;
- матеріальне забезпечення особам з інвалідністю має бути таким, щоб вони могли відчувати себе незалежними і забезпечувати себе всім тим, що їм може запропонувати суспільство.

У кожній країні діють певний порядок і законодавчі положення захисту інвалідів, основу яких складає принцип нормалізації. Тож, зауважимо, що даний принцип передбачає в результаті максимальну самостійність життя в суспільстві людини з інвалідністю, яка забезпечується розвитком здібностей самої людини з інвалідністю та створенням адаптованого навколишнього середовища, організацією соціального супроводу з використанням асистентів і допомоги технологій на всіх необхідних етапах життя.

Спеціальний посланник Генерального секретаря з питань інвалідності та доступності Комітету ООН з прав осіб з інвалідністю у своїй доповіді відзначає, статті 12 та 13 Конвенції представляють зміну парадигми у правовому визнанні автономії осіб з інвалідністю [7].

Конвенція відкидає історично закріплені розуміння інвалідності, яка позбавляє інвалідів будь-яких засобів для здійснення їх волі та уподобань, що в багатьох країнах фактично призвело до їхнього існування із заборонаю доступу до правосуддя та процесуальних гарантій нарівні з іншими.

Серед ключових положень статті 12 Конвенції про рівне визнання перед законом та статті 13 про доступну справедливість держави повинні:

- визнати, що особи з інвалідністю користуються правоздатністю нарівні з іншими у всіх аспектах життя;
- вжити відповідних заходів для забезпечення доступу осіб з інвалідністю до підтримки, яка їм може знадобитися у здійсненні своєї правоздатності;
- забезпечити, щоб передбачались усі заходи, що стосуються здійснення правоздатності відповідні та ефективні запобіжні заходи для запобігання зловживанням, у тому числі шляхом забезпечення таких заходів щодо здійснення правоздатності поважають права, волю та уподобання людини;
- забезпечити ефективний доступ до правосуддя для людей з інвалідністю нарівні з іншими, в тому числі шляхом надання процедурних та вікових особливостей помешкань, щоб полегшити їх ефективну роль як прямих, так і непрямих учасників, у тому числі як свідків, усіх судових процесів, включаючи слідчі та інші попередні етапи.

Підсумовуючи, можемо зазначити, що основні принципи формування державної політики щодо осіб з інвалідністю в загальному вигляді зводяться до наступних: держава є відповідальною за впровадження системи, яка працює на усунення передумов інвалідності та розв'язання питань, пов'язаних з наслідками інвалідності; уряд має забезпечити особам з інвалідністю можливість досягти однакового зі своїми співгромадянами рівня життя у сферах доходів, освіти, зайнятості, охорони здоров'я,

участі у суспільному житті; особи з інвалідністю мають право жити в соціумі не ізольовано, а відповідно до засад повноцінної інтеграції; за особами з інвалідністю повинні бути визнані права і обов'язки громадян суспільства; держава повинна прагнути до загальнодоступності заходів щодо інвалідів на всій території країни; при реалізації політики щодо осіб з інвалідністю повинні враховуватися особливості особи з інвалідністю або груп осіб з інвалідністю: всі особи з інвалідністю в силу специфіки свого захворювання перебувають у різних базових умовах, і забезпечення прав і обов'язків громадян країни кожної групи інвалідів вимагає відмінного комплексу заходів, який всебічно має бути представлений у національному законодавстві кожної з країн.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Васин С. А., Голодец О. Ю., Бесфамильная С. В. Инвалиды в России: причины и динамика инвалидности, противоречия и перспективы социальной политики. М. : РОССПЭН, 1999. 368 с.
2. Іванова І. Б. Концепції нормалізації в інтегрованому соціальному середовищі. *Сучасні проблеми навчання, людей з інвалідністю*. С. 10-26. URL: <http://ap.uu.edu.ua/article/18>
3. Конвенція про економічні, соціальні та культурні права : Міжнародний документ від 16.12.1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042.
4. Конвенція про права дитини : Міжнародний документ від 20.11.1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021.
5. Конвенція про права осіб з інвалідністю: Міжнародний документ від 13.12.2006 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_g71.
6. Грюневальд Карл. Нормализация жизни в закрытых учреждениях для людей с интеллектуальными и другими функциональными нарушениями: теоретические основы и практический опыт. Санкт-Петербург, 2003.
7. Офіційна веб-сторінка Комітету ООН з прав осіб з інвалідністю URL: <https://www.ohchr.org/RU/HRBodies/CRPD/Pages/crpdindex.aspx>.
8. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю: Закон України від 21.03.1991 р. № 875-ХІІ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/875-12>.
9. Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 06.10.2005 р. № 2961-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15>.
10. Про схвалення Концепції Державної цільової програми «Національний план дій з реалізації Конвенції про права інвалідів» на період до 2020 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30.03.2011 р. № 245-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/245-2011-%D1%80>.